

HENRI WALLON

Τῆς Ν. Κ. Χαρθάτη
ψυχολόγου

Ὁ Ἄνρι Βαλλόν δὲν ἦταν μόνον ἓνας ἐρευνητής, ποὺ ἄλλαξε ἀποφασιστικὰ τὴν πορεία τῆς σύγχρονης Ψυχολογίας, ἀλλὰ κι ἓνας ὁλοκληρωμένος ἄνθρωπος, παράδειγμα βαθειᾶς εἰλικρίνειας, γενναιοδωρίας καὶ ἀπίθανης μετριοφροσύνης.

Στὴν Ἑλλάδα δὲν τὸν γνωρίζουν ἀκόμη πολλοί, γιατί καὶ ἡ Ψυχολογία σὰν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα εἶναι σχεδὸν ἀνύπαρκτη.

Γεννήθηκε στὸ Παρίσι στὶς 15 Ἰουνίου 1879 καὶ πέθανε ἐκεῖ τὴν πρώτη Δεκεμβρίου 1962.

Διδάκτωρ τῆς Ἱατρικῆς (1908), Διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας (1925), Διευθυντὴς Σπουδῶν στὴν Πρακτικὴ Σχολὴ Ἀνωτέρων Σπουδῶν (Ἔργαστήριό τῆς Ψυχοβιολογίας τοῦ Παιδιοῦ, 1927 - 1950), Καθηγητὴς στὸ Ἐθνικὸ Ἰνστιτοῦτο Μελέτης τῆς Ἑργασίας καὶ Ἑπαγγελματικοῦ Προσανατολισμοῦ (1929 - 1949), Καθηγητὴς στὸ Κολλέγιο τῆς Γαλλίας (1937 - 1949), Διευθύνων μέλος καὶ Πρόεδρος σὲ σειρὰ ἐπιστημονικῶν ὀργανώσεων, ἀφιέρωσε τὴ ζωὴ του στὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα γενικὰ καὶ ἰδιαίτερα στὸν τομέα τῆς Ψυχολογίας.

Δὲν εἶναι εὐκόλῃ ἡ ἀνάλυση τοῦ ἔργου του. Σκοπός μου δὲν εἶναι νὰ τὴν ἐπιχειρήσω σήμερα. Θὰ ἤθελα μόνον νὰ θίξω μερικὰ σημεῖα, πού, ἐλπίζω, θὰ δείξουν πόσο οὐσιαστικὰ καὶ μὲ ποιά ἐπιστημονικὴ αὐστηρότητα ἐρεῦνησε ὁ Βαλλόν τὸν ψυχισμό τοῦ ἀνθρώπου.

Ἄν τὸ ἔργο του κατέχει ξεχωριστὴ θέση στὴ σύγχρονη Ψυχολογία εἶναι γιατί μελέτησε τὸν ἄνθρωπο γενετικὰ καὶ προσπάθησε νὰ διεισδύσει στὴ βαθύτερη πραγματικότητά του. Κι αὐτὸ σὲ μιὰ στιγμή ὅπου τὸ ἀνικανοποίητο ποὺ εἶχε δημιουργήσει ἡ ἐποχὴ μας, μὲ τὰ πολλαπλὰ προβλήματα ποὺ ἀναφάνηκαν, ὁδήγησε πολλοὺς φιλοσόφους, στὴν ἀναζήτηση τῶν λόγων τῆς ὑπαρξης, σὲ θεωρίες μεταφυσικῆς.

Ὁ Βαλλόν, νοιώθοντας ἔντονα τὴν ἀνησυχία τῆς ἐποχῆς του, γράφει στὰ 1933 ἤδη, λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἔκδοση τοῦ ἔργου του «Les origines du caractère

chez l'Enfant»: «Τὸ καταστάλαγμα, πὺν μπορεῖ νὰ δώρει ἡ ἀνάλυση τῶν φιλοσοφικῶν αὐτῶν θεωριῶν, εἶναι ἀκριβῶς οἱ ἔννοιες τοῦ δημιουργικοῦ γίγνεσθαι καὶ τῆς συμμετοχῆς σὲ σύνολα, ὅπου ὁ ἄνθρωπος, κατακτώντας ὁλοένα καὶ βαθύτερα τὸν ἑαυτό του, θὰ ὤφειλε νὰ βρεῖ τοὺς λόγους τῆς ὑπαρξῆς του. Ἀπογυμνωμένοι ἀπὸ τὶς μυστικιστικὰς τοὺς ὁρμές, εἶναι ἀκριβῶς οἱ λόγοι πρὸς τοὺς ὁποίους μᾶς προσανατολίζουν οἱ ἀνάγκες τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας».

Ἐνῶ τὸν ἀπασχολεῖ τὸ ἴδιο μὲ τοὺς φιλοσόφους τῆς ἐποχῆς τοῦ πρόβλημα, ὁ δρόμος πὺν ἀκολουθεῖ γιὰ τὴν ἀντιμετώπισή του εἶναι διαφορετικός. Ὄντας αὐστηρὰ ὀρθολογιστής, εἶναι γεμάτος συμπάθεια γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Βασιζόμενος σταθερὰ στὰ δεδομένα τῆς παρατήρησης, δὲν διστάζει ἐν τούτοις νὰ προχωρήσει στὴν ἔρευνα θέτοντας ὑποθέσεις, πὺν θὰ τὶς ἐπαληθεύσει ἢ θὰ τὶς ἀπορρίψει, ἀνάλογα μὲ τὰ πορίσματα πὺν θὰ τοῦ δώσει ἡ αὐστηρὴ παρατήρηση. Βασικὴ τοῦ ἀκριβῶς μέθοδος ἔρευνας εἶναι ἡ παρατήρηση, γιὰτὶ πιστεύει ὅτι πρέπει νὰ ξεκινῶμε ἀπὸ τὸ πραγματικὸ καὶ ἀπὸ τὰ προβλήματα πὺν θέτει. Γι' αὐτὸ θεωρεῖ τὰ ἐργαστηριακὰ πειράματα κυρίως μέθοδο ἐλέγχου στὰ πορίσματα πὺν δίνει ἡ ἄμεση συγκριτικὴ παρατήρηση τοῦ φυσιολογικοῦ καὶ τοῦ παθολογικοῦ. Πιστεύοντας ὅτι μποροῦμε νὰ καταλάβουμε ἓνα ἄτομο μόνο ὅταν τὸ δοῦμε σὰν ζωντανὴ ὑπαρξὴ στὴν καθημερινή του δράση μέσα στοὺς διάφορους τομεῖς ζωῆς, ὑπέτασσε τὸ πείραμα στὴν παρατήρηση καὶ τὴν παρατήρηση στὰ προβλήματα. Γιατί: «ἡ παρατήρηση ἐπιτρέπει νὰ θέσουμε τὰ προβλήματα, τὰ προβλήματα ὅμως πὺν θὰ θέσουμε κᾶνουν δυνατὴ τὴν παρατήρηση». (Ἐναρκτήριο μάθημα στὸ Κολλέγιο τῆς Γαλλίας, σ. 137).

Ἔτσι γιὰ τὸν Βαλλὸν ἡ ἐπιστήμη δὲν εἶναι οὔτε δημιούργημα τοῦ νοῦ, οὔτε ἀντιγραφή τῆς πραγματικότητος, ἀλλὰ μιὰ ἀέναη δράση κατάκτησης, ὅπου οἱ ιδέες ἐλέγχονται, συνεχῶς, ἀπὸ τὰ γεγονότα καὶ τὰ γεγονότα ἀπὸ τὶς ιδέες.

Ὁλόκληρο τὸ ἔργο του διαπνέεται ἀπ' αὐτὲς τὶς ἀρχές.

Ὄντας γιατρός, πλούτισε τὴν Ψυχολογία μὲ τὶς κατακτήσεις τῆς ἱατρικῆς. Στὸ βιβλίο του «L'Enfant Turbulent» βασικὴ ἔρευνα τῆς κινητικότητος, ἀνανεώνει τὴ μελέτη τοῦ χαρακτήρα καὶ τῆς συνείδησης. Διακρίνει σ' αὐτὸ τοὺς ψυχοκινητικοὺς τύπους, ἐξηγώντας ὅτι οἱ ἀτομικὲς παραλλαγὲς ἀντίδρασης καὶ συμπεριφορᾶς βασίζονται σὲ παράγοντες νευρολογικοὺς καὶ εἰδικὰ στὶς κινητικὲς λειτουργίες τοῦ τόνου.

Κάθε συμπεριφορὰ, κάθε διανοητικὴ κατάσταση εἶναι στενὰ δεμένη μὲ τὴν κινητικότητα.

Ὁ Βαλλὸν ὅμως δὲν μένει ἐκεῖ. Προχωρεῖ τονίζοντας ὅτι ἡ κινητικὴ δὲν ἀσκεῖται στὸ κενό, ἀλλὰ μέσα σ' ἓνα περιβάλλον, πὺν εἶναι τὸ ἀνθρώπινο περιβάλλον. Ἡ πρωτοτυπία του ἀκριβῶς ἔγκειται στὸ ὅτι δὲν ἀντιμετώπισε τοὺς κινητικοὺς τύπους καὶ τὰ στάδια ἀνάπτυξῆς τοὺς σὰν νευρολογικὲς ὀντότητες, ἀλλὰ σὰν ψυχολογικὲς πραγματικότητες, πὺν βρίσκονται ὑπὸ πολὺπλοκὴ ἐπίδραση - ἐξάρτηση.

Μὲ βάση πάντα τὴν κινητικότητα, γιὰ νὰ ἐξηγήσει τὴ γένεση τῆς συνείδησης, γράφει: «(τὸ νεογέννητο) εἶναι ἓνα ὄν πὺν ὅλες τοῦ οἱ ἀντιδράσεις ἔχουν ἀνάγκη νὰ συμπληρωθοῦν, ν' ἀντισταθμισθοῦν, νὰ ἐρμηνευθοῦν. Ἀνίκανο νὰ πραγματοποιήσῃ κάτι μόνο του, τὸ χειρίζεται ὁ ἄλλος. Μέσα στὶς κινήσεις τοῦ ἄλλου θὰ πάρουν μορφή οἱ πρῶτες τοῦ στάσεις». (Le rôle de l'autre dans la Conscience du Moi. Egyptian Journal of Psychology, No 1, 1945).

Προχωρεῖ ἀκόμη περισσότερο: οἱ κινήσεις τοῦ παιδιοῦ, οἱ ἐκδηλώσεις του, πὺν συνδέονται μὲ τὶς διαφορὲς ἀνάγκες του, ἀνήκουν στὸν τομέα τῆς συγκίνησης, στὸ αὐθόρμητο σύστημα τῶν συναισθηματικῶν ἀντιδράσεων. Ἡ συγκίνηση ἐπομένως δὲν εἶναι μιὰ παρασιτικὴ ἀντίδραση, ἀλλὰ μιὰ ψυχικὴ καὶ κοινωνικὴ λειτουργία, ὅπου διαφαίνεται, ἀδιαφοροποίητα βέβαια ἀκόμη, ἡ σχέση τοῦ ἐγὼ καὶ τοῦ ἄλλου. «Μὲ τὴν συγκίνηση πὺν τὸ δονεῖ τὸ ἄτομο βρίσκεται δυνάμει σὲ

συνάρτηση με καθετὶ ἄλλο πού θὰ εἶχε τὶς ἴδιες ἀντιδράσεις» (*L'enfant Turbulent*, P: 6).

Ἡ συγκίνηση εἶναι γιὰ τὸν Βαλλὸν ἓνα στάδιο τῆς ψυχικῆς ἐξέλιξης.

Τὸ θέμα τῆς συγκίνησης τὸ διαπραγματεύεται πλατεῖα στὸ βιβλίο του «*Les origines du Caractère chez l'Enfant*» καὶ δίνει τὴν περίφημη ἐρμηνεία του. Ἡ συγκίνηση, πού βρίσκεται στὶς ρίζες τῆς ἐμπειρίας τοῦ ἐγὼ καὶ τῆς ἐμπειρίας τοῦ ἄλλου, τοῦ χαρακτήρα καὶ τῆς κατανόησης, εἶναι φυσιολογικὸ γεγονός στὴν κινητικὴ του σύνθεση καὶ κοινωνικὴ συμπεριφορὰ στὶς ἀρχαῖκές της λειτουργίες προσαρμογῆς.

Ἡ κοινωνικὴ διάσταση δὲν προστίθεται ἀργότερα σὲ μιὰ ἤδη αὐτόνομη ἀτομικὴ συνείδηση. Ἐμπεριέχεται στὶς πρῶτες προσαρμογές τοῦ παιδιοῦ — ἡ συγκίνηση σὰν διαπροσωπικὴ σχέση ἀναφαίνεται περὶ τὸν πέμπτο μῆνα — πού εἶναι ἀνίκανο νὰ κάνει ὅ,τιδήποτε χωρὶς τὴ μεσολάβηση τοῦ ἄλλου. Ἡ πολιτιστικὴ κοινωνικοποίηση πού ἀσκεῖται στὸ παιδί, ἀσκεῖται σ' ἓνα ἄτομο πού ἔχει ἤδη τὴ δυνατότητα τῆς κοινωνικοποίησης στὶς πιὸ βαθιεῖς ρίζες τῆς συμπεριφορᾶς του. Ἐπομένως «τὸ ἄτομο εἶναι κοινωνικό, ὄχι ἀπὸ ἐξωτερικὲς συμπτώσεις, ἀλλ' ἀπὸ βαθύτερη ἀνάγκη. Εἶναι κοινωνικὸ γενετικά».

Τὸ βιολογικὸ καὶ τὸ κοινωνικὸ στοιχεῖο ἀλληλοσυμπληρῶνται τόσο στενὰ καὶ τόσο νωρίς, ὥστε εἶναι ἀδύνατο νὰ δοῦμε τὴν ψυχικὴ ζωὴ διαφορετικὰ παρὰ μὲ τὴ μορφή τῆς ἀμοιβαίας σχέσης τους.

Ἡ τοποθέτηση τοῦ Βαλλὸν στὶς «*Origines de la pensée chez l'Enfant*» εἶναι πιά ἐντελῶς ψυχολογική. Ὅπως δὲν εἶναι δυνατόν, γράφει, ν' ἀναγάγουμε τὴ ζωὴ στὶς ἀπλὲς φυσικὲς συνθῆκες, πού ἡ συνεργασία τους ὥστόσο εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴν ἀνάπτυξή της, ἔτσι ὁ ψυχισμὸς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναχθῇ στὶς φυσιολογικὲς ἀντιδράσεις, πού προηγοῦνται καὶ τὸν προσδιορίζουν. Τὰ διάφορα στάδιά τους σημειώνουν, στὴ ζωὴ, τὴν ἐμφάνιση δραστηριοτήτων πού μεταβάλλουν ἢ πλᾶταινουν τὸ περιβάλλον στὸ ὁποῖο ἔχει τὴν εὐκαιρία (ἡ ζωὴ) ν' ἀναπτυχθῇ. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ψυχισμοῦ δὲν εἶναι δυνατό νὰ μελετηθῇ παρὰ σὲ συνάρτηση μὲ τὸ περιβάλλον πού τὸν συμπληρώνει καὶ εἶναι ἰδιαίτερο (σὲ κάθε περίπτωση) καὶ πού ἀνταποκρίνεται σὲ κάθε του μορφή. Τὸ πρόβλημα πού πρέπει νὰ τίθεται μπρὸς σὲ κάθε συμπεριφορὰ εἶναι ποιές οἱ βασικὲς συνθῆκες πού τὴν καθιστοῦν δυνατὴ καὶ ποιές σχέσεις κάνει (ἐκείνη) δυνατές, ἔπειτα ποιά ἡ ἐπίδραση αὐτῶν τῶν σχέσεων στὴν ὑποκειμενικὴ καὶ ἀντικειμενικὴ κατάσταση, στὸ ἄτομο καὶ στὸ περιβάλλον. Στὸν ἐνήλικο, π.χ., ποιά ἡ ἀμοιβαία ἐπίδραση τῆς λειτουργικῆς του σύστασης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, στὸ παιδί, ἐξ ἄλλου, ποιές οἱ σχέσεις τῆς φυσιολογικῆς ὀρίμανσης καὶ τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος» (σ. 435 - 436).

Ἡ μελέτη του ἀναφέρεται στὸ παιδί τῶν ἑξῆ περιόδου ἐτῶν. Στὸ παιδί πού σκέφτεται. Μ' αὐτὸ δὲν παραγνωρίζει τὶς πρῶτες ρίζες τῆς σκέψης του, ἐκεῖνο ὅμως πού τὸν ἐνδιαφέρει εἶναι «ἡ δραστηριότητα πού ἐκφράζεται μὲ τὸ λόγο», ἡ παράσταση πού ἀναδύεται σιγὰ - σιγὰ ἀπὸ τὰ βιώματα. Κάνει, σαφῶς, τὴ διάκριση ἀνάμεσα στὴν πρακτικὴ νοημοσύνη καὶ στὴ συλλογιστικὴ ἢ σκεπτόμενη νοημοσύνη. Ἡ πρακτικὴ νοημοσύνη, τόσο στὸ παιδί ὅσο καὶ στὸ ζῶο, ἐξαντλεῖται ἐντελῶς «μέσα στὶς περιστάσεις πού χρησιμοποιεῖ καὶ τ' ἀποτελέσματα πού δίνει». Ἡ σκέψη ἀντίθετα εἶναι τὸ μέσο πού μᾶς ἐπιτρέπει ν' ἀποσπασθοῦμε ἀπὸ τὸ αἰσθητήριο - κινητικὸ παρόν, νὰ ὑποκαταστήσουμε τὴ διαίσθηση τοῦ κόσμου μὲ τὴν παράστασή του.

Τὸ ζῶο δὲ φθάνει ποτὲ στὴν ἀπελευθερωτικὴ αὐτὴ μορφή τῆς νοημοσύνης. Τὸ παιδί ὅμως τοῦ ἀνθρώπου φθάνει, ἀλλὰ φθάνει ἀργά, δύσκολα, ξέπερνώντας πλῆθος ἐμπόδια. Ἐμπόδια πού δημιουργοῦν οἱ ἀντιφάσεις παράδοσης καὶ ἐμπειρίας, οἱ ἀντιφάσεις ἀνάμεσα στὸ σχηματοποιημένο τῆς γλώσσας καὶ στὸ ρευστὸ τῶν αἰσθητῶν δεδομένων, στὸ πραγματικὸ καὶ στὴν παράστασή του.

Ἡ ἀνάλυση τῆς ἐπίμονης αὐτῆς πορείας πού ἀκολουθεῖ ἡ σκέψη γιὰ νὰ φτά-

σει στήν ἀπελευθέρωση ἀπὸ τὸ συγκεκριμένο, δὲν πλουτίζει ἀπλῶς τὴν Ψυχολογία τοῦ Παιδιοῦ, ἀλλὰ προεκτείνεται σὲ μιὰ Ψυχολογία τῆς Σκέψης.

Τὸ σύνολο σχεδὸν τῶν ἔργων του τὸ ἔχει ἀφιερώσει ὁ Βαλλὸν στὴ μελέτῃ τῆς Ψυχολογίας τοῦ Παιδιοῦ. Ἡ γνώση τῆς παιδικῆς ἡλικίας εἶναι ἐνδιαφέρουσα τόσο γιὰ τὸ παιδί, ὅσο καὶ γιὰ τὸν ἐνήλικο. Ἡ ἐξέλιξη τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος διὰ μέσου τῆς παιδικῆς του ἡλικίας, ὅπως καὶ ἡ ἐξέλιξη τοῦ ἐνήλικου διὰ μέσου τῶν πολιτισμῶν μᾶς βοηθεῖ βασικὰ νὰ καταλάβουμε τὴν ἔννοια τῆς ψυχολογικῆς ἐξέλιξης. Ἡ γένεση τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ ἡ ἐξέλιξή του μᾶς ἀποκαλύπτει τὴν πορεία πὺ δὲν τελειώνει ποτέ. Κι' αὐτὸ εἶναι ἀπὸ τὰ σημαντικὰ διδάγματα τοῦ Ἀνρί Βαλλόν.

Δὲν θὰ ἤθελα νὰ κλείσω τὸ σύντομο τοῦτο ἄρθρο χωρὶς νὰ προσθέσω πῶς στὸ πρόσωπο τοῦ Βαλλόν δὲ μπορεῖς ἀλήθεια νὰ ξεχωρίσεις τὸν σοφό, τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν πολίτη. Ἡ συνέπεια ἦταν τὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα σ' ὅλη τὴ γραμμὴ τῆς ζωῆς του. Ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ κοινωνικὴ του δραστηριότητα ἔτεινε πάντοτε σὲ πρακτικὲς ἐφαρμογές. Σὲ ὅλα τὰ κοινωνικὰ ἀξιώματα μὲ τὰ ὁποῖα τιμήθηκε — Γενικὸς Γραμματεὺς τῆς Ἐθνικῆς Παιδείας στήν Ἀπελευθέρωση, Ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἐθνικοῦ Μετώπου στήν πρώτη προσωρινὴ συμβουλευτικὴ Συνέλευση, Βουλευτὴς τοῦ Παρισιοῦ στήν πρώτη συντακτικὴ Συνέλευση, Πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς γιὰ τὴν Ἐκπαιδευτικὴ Μεταρρύθμιση (μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Πῶλ Λανζεβέν) — πάντοτε ἔστρεφε τὴν ἰδιαίτερη προσοχή του στήν Παιδεία. Τὸ Σχέδιο τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Μεταρρύθμισης πὺ ἐπεξεργάσθηκε σὲ συνεργασία μὲ τὸν Π. Λανζεβέν καὶ τὸν Χ. Πιερόν δίνει τὶς βασικὲς ἀρχές μιᾶς πραγματικῆς δημοκρατικοποίησης τῆς Παιδείας γιὰ τὸ παρὸν καὶ γιὰ τὸ μέλλον.

Βιβλία τοῦ Henri Wallon.

Délire de persécutions. Le délire chronique à base d'interprétation (thèse Méd.) J. B. Baillière, Paris, 1909.

L'enfant turbulent: Étude sur les retards et les anomalies du développement moteur et mental; Paris, 1925.

Psychologie pathologique. Paris, Alcan, 1926.

Principes de psychologie appliquée. Paris, Colin, 1930;

Les origines du caractère chez l'enfant. Paris, Boivin, 1934, P.U.F. 1949.

La vie mentale. Encyclopédie française, t. VIII, Paris, 1938.

L'évolution psychologique de l'enfant. Paris, Colin, 1941.

De l'acte à la pensée. Paris, Flammarion, 1942.

Les origines de la pensée chez l'enfant. Paris, P. U. F. 1945.

Les mécanismes de la mémoire (en collaboration avec G. Evart—Chmielnitzki). Paris, P. U. F. 1950.

